

نورك پوردي

نورك اومباقلرى مركزى هيئتى طرفندە نشر اولغور.

جلد ۲

مايس ۱۳۴۱

نومرو ۸

بکتاشیلک منشأری

کرموک آسیاده اسلام باطنیلکک نظام تاریخیسی حقنده بر تجربه [۱]

اسلام باطنیلکی تاریخنده بالخاصه بر تورک طریق اولق اعتباریله مهم بر موقع اشغال ایدن « بکتاشیلق » « پروفور براون » ک Further notes [لوندره ، ۱۹۰۷] یله پروفور « یاقوب » ک بوخصوصه عائد ایکی کوچوک مونوغرافیسندن موسیو « هوآر » ک حروفی متلرینه یازدیغی مقدمه دن [کیپ سلسله سی ، ۱۹۰۹] سوکرا ، آرتق اولدقچه توضیح ایتمش صایلیور : اوقدرکه « چودی » اسلام آلیقلوپه دیسندگی « حاجی بکتاش » ماده سنده ، « غولدچیهر » عادتا قلاسیق بر ماهیتده صاییلان « اسلام عقائد وقوانینی » نده ، موسیو « ماسینیون » حلاج حقنده کی قیمتلی جلدلرنده ، موسیو مینورسکی « اهل حق طائفه سی حقنده تدقیقات » ادلی اثرنده « یاقوب » ک چیقاردیغی نتیجه لری عیناً قبول و ذکر ایتمشلردر . حالبوکه « کاشف الاسرار » و « مرأة المقاصد » کی تمامیه اعتماده شایان اولمایان اثرله غایت محدود و کفایتسز منبعلره استناد ایدن « یاقوب » و معقبرلی ، کوچوک آسیا و ایران تورکلرینک تاریخ دینیسی حقنده غایت ابتدائی ویا کلیش معلوماته صاحب اولدقلرندن ، « بکتاشیلق » مسئله سی یکیدن تدقیق ضرورتی قارشیسنده بولونیورز . موسیو « فرائج بابینغه » شوصوک سنه لرده نشر ایتدیکی « بدرالدین سیاوی و آناطولیده اسلامیت » عنوانلی تدقیقاریله ، تورک استیلا سندن سوکرا کی

[۱] ۱۹۲۳ سنه سی تشرین اولنده یارسده طویلانان بین الملل تاریخ ادیان قونفره سنک اسلام شعبه سنده اوقونان ایلک راپور اولوب قونفره نک یاقینده انتشار ایده جک اولان مجموعه سنده فرانسزجه اوله رق عیناً نشر ایدیله جکدر .

آناطولی تاریخ دینیسنک علم عالمی ایچون نه مهم ونه مجهول بر تدقیق ساحسی اولدیغنی پک ایی کوسترمش اولدی ؛ لکن بواپک اثر حقنده کی تنقیدنامه مرده [اسلام تاریخ دینسی حقنده بعض مطالعات ، ویانه ۱۹۲۲] سویله دیکمز وجهله ، بوجمهور وچتین ساحده یورویه بیلمک ایچون کافی درجهده مجهز اولمادیغندن ، هیچ بر قیمت مثبتیسی اولمایان عجله تعمیملر ویا کلتس فرضیه لردن باشقا بر شی اورتیه قویامامشدر . بزم وایخیراً « نولده که » نک بوخصوصده کی تنقیدلرمر بوفکرمری تأییده کافیدر . آناطولیده تورک استیلاسندن بری عصرلرجه سوردهن وبالخاصه هجری ۷ نجی عصردن باشلایه رق درتیوزسنه بوتون شدتیه دوام ایدن دینی حرکتلری لایقوله آکلایه بیلمک وعلمی بر صورتده تحلیل وتشریحه موفق اولمق ایچون اونلری منفرد ومستقل حادثه لرکی دکل ، اوزون ومتمادی برسلسله نک بر برینه مربوط حلقه لری شککنده یعنی « دیمومت *continuité* » لرینی محافظه ایدرک مطالعه ایتمه لیدر . بونک ایچون ایسه سلجوقی استیلاسندن بری آناطولیده - واونکله پک صیقی علاقه دار اولان ایران ، عراق ، سوریه حوالیسنده - تکون ایدن دینی حرکتلری ، تشکل وتعمم ایدن طریقت وزمره لری ، مثلاً « قلندرلر » ، حیدرلر ، بابائیلر ، اخیلر ، مولویلر ، بکتاشیلر ، خلوتیلر ، نعمة اللهیلر ، نورنجیلر ، کبی بویوک تشکیلاتلری اطرافیه وبربریه اولان مناسبتلرینی کوزدن قاچیرمایه رق تدقیق ایتک لازمدر . مثلاً منشأینی « خراسان » ده کی « ملامتیه » زمره سنندن آلارق « مصر ، سوریه ، هند ، افغان ، ایران ، آناطولی ورومیلی » ساحه لریده عصرلرجه حکمران اولان وصوکرراکی بر چوق طریقته تشکلنده مدخلدار بولونان « قلندریه » جریاننک تکامل تاریخیسی آکلایشلمه دن ، آناطولی تاریخ دینیسنه عائد تدقیقاتده بولونمق امکانشدردر . کذلک ، بوکون آناطولیده وایرانده موجود مذهبی زمره لر حقنده استقباله جدی وشایان اعتماد اتنوگرافی تدقیقاتی یاپه بیلمک ایچون ده ابتدا آناطولی تاریخ دینیسنک تنوری ایجاب ایدیور . ایته بونقطه نظرله استناداً سنه لردنبری متلر ومونوغرافیلردن مرکب بویوک برکلیات حاضر لامقدمه اولدیغمز کبی ، اونک طبعنه انتظاراً ، بوخصوصده کی تبعاتمیزک نتیجه لرینی

علم عالمه شيعميدن بيلديرمك اوزره « ادبيات فاكولتهسى مجموعهسى » ندهده بر سلسله مقالات نشر ايتمكده يز [آناطولى ده اسلاميت نومرو ۶، ۵، ۴] . موضوعك اهميته ومشكلاته رغماً ، الده ايتديكمز مبذول وقيمتلى وثيقه لر سايه سنده شيعمدى يه قدر مجهول قالمش بر چوق بو يوك حادثه لرك تنور ايتديكى و بر بريله رابطهسى هيچ دوشونوله مش بر طاقم واقعه لر آراسنده كى صيقى علاقه لرك ميدانه چيقدىغنى اميد ايدى يورز . مع مافيه او مقاله لري مزده strictement تاريخى نقطه نظره صادق قالارق ، هنوز فرضيه حالده كى فكر لري مزي بر « متعارفه » شكلنده ايلرى سورمكدن چكىنديكمز كى ، داها تدقيقه امان بولاماديغمز نقطه لري ده آچيقجه كوسترمكدن كرى دورمادق . او نشر ياتك بر متممى اولارق نظرا نتقاد كزه عرض ايتمكه مباهى اولديغ بو كوچوك مه موارد اسلام تدقيقاتنك بو كونكى نتيجه لرينه نظراً بلكه ده چوق جراتكارانه كورونه جك بعض نقطه نظر لره تصادف ايديله جكدرد . مستقبل تدقيقاتك بو جراتكار فرضيه لري چور و تمهسى احتمالى قدر ، تأييد ايمهسى امكانى ده موجوددر ، بن پك طبعى اولارق ايكسجى احتماله قناعت ايتمك ايسترم ؛ لكن ولو بويله اولماسه بيله بو فرضيه لرك اسلام تاريخ دى نيسى تدقيقاتى ايچون هر حالده مفيد اولاجنى اميد ندهيم .

— ۱ —

اسلام تاريخيله اشتغال ايدن بوتون آوروپا عالملىرى ، بلا استثنا ، قرون وسطى توركلرينك حرارتلى « سنى » اولدقلىغى و حتى سنيلكك بوسايله ده « شيعيلك » جريانى مغلوب ايتديكى ادعا ايدر لر . فى الحقيقه غزنوي لرك ، قاراخاني لرك ، سلجوقي لرك ، آتاكلرك ، عثمانلي لرك تاريخى بو خصوصده كافى بردليلدر . اخيراً « نوله كه » ، باينفهرك بر طاقم عندى حكملرينه قارشى بو متعارفه يي يكيدن اورته يه سوردى كى ، زده « تورك ادبياتنده ايلك متصوفلر » ى يازار كن - بو خصوصده كى بعض شبهه لري مزده رغماً - بو عمومى قناعتك خارجه چيقمغه جسارت ايده مه مشدك . لكن اوزماندن برى اجرا ايتديكمز تدقيقات ، بومسئله نك ، « وحيد الجهت » اولماديغنى و « تورك »

حکمدارلرینک سنیلکنه باقه رقی تورک خلقنک ده سنی تمایلاتنه صاحب اولدقلری نتیجه سنی
چیقارماق لازم کلدیکنی کوستردی . غزنویلرک ، قاراخانیلرک ، سلجوقیلرک
سنیلکی مدافعه ایتدکلری ، شبهه سز ، بر حقیقت تاریخیه در . بوراده اسلام تاریخنک
یک معلوم بر طاقم واقعه لرینی ایضاح و اشهاد لزوم کورمه یه رک قیسه جه شونی سوله یه
بیلیرزکه ، بوتورک حکمدارلرینک شخصی اعتقاد و تمایللری هر نه اولورسه اولسون ،
سیاسی منفعلری آنجق بوصورتله حرکت ایتمه لرینی ضروری قیلیوردی . فقط عیا
تورک خلقی اسلامی نه صورتله تلقی ایتمکده ونه ماهیتده بر منظومه اعتقادیه صاحب
بولونمقده ایدی ؟ ایشته تاریخ دینی اعتباریله اک اساسی مسئله که ، شیمدی یه قدر
هیچ دوشونوله مشدر . حالبوکه آناتولی و ایران تورکلری آراسنده ۷-۱۰ عجمی
عصر لر ظرفنده تحدث ایدن برچوق باطنیلک حادثه لری ، تورکلر طرفندن تأسیس
ایدیلرک بالخاصه تورکلر آراسنده انتشار ایدن برطاقم طریقتلرک اهل سنت عقاید
مغایرتی ، آناتولی و ایرانده حالا بوکون بیله دوام ایدن متعدد باطنی زمره لرینک
موجودیتی ، اسلام Hétérodoxie سی تاریخنده تورکلرک ده شایان دقت بررولی اولدینی
صراحه کوسترمکده در . بورولک ماهیتی حقنده عمومی بر فکر ویرمک اوزره ،
اوغوز تورکلرینک تاریخ دینیسنه عائد بعض مهم واقعه لری ذکر ایدم :

تورکلرک اک کشف بر شعبه قومیه سنی تشکیل ایدن اوغوز زمره سنک دیگر
تورک شعبه لرینه نسبتله داها غربی ساحه لره کلدیکی و حتی ساسانیلر زمانده
خراسان حدودلرنده بونلره تصادف ایدلدیکی معلومدر [۱] .

امویلر زمانده اسلام اردولری ایران داخلنده ایلرله دکلری ائناده « طخارستان ،
قهمستان ، خراسان » ساحه لرنده یه اوغوز عشیرتلی موجوددی . [۲] « مسعودی » نک
روایتنه کوره هجری برنجی عصرده اموی اردولری « غرش ، مسیت ، بسطام ،
سجستان » ساحه لرنده « اوغوز » لرله « قلاج » تورکلرینه راست ککشلردر [۳] .

[۱] Khanikoff, Mem. sur l' Ethnogr. de la Perse, P. 82

[۲] تفصیلات ایچون باقیکنز : کوپرلی زاده محمد فؤاد ، تورکیه تاریخی ، برنجی

کتاب ، ص ۶۳ — ۱۹۲۳ .

[۳] Maçoudi, le Prairies d'Or, V. 302

ايسته بوصورته ايران داخلنده اسلامله بك چابوق تماس ايدن اوغوزلرك .
 عباسلر زماننده برطاق دينى حركتلره قاريدقلىرى بيلورز : [۱۵۰ هجرى] ده
 ه هرات ، بادغيس ، كنج رستاق ، سجستان ، حواليسنده كى اوغوزلردن مركب
 اوج يوز بيك محاربك « استاديس » قومانداسى آلتنده وقازمه لر ، كوركور ،
 باله لره مجهز اولدقلى حالده خراسانك قسم كليسى الده ايتدكلىرى و خليفه
 طرفدن اوزرلرينه سوق اولونان « خازم بن خزيمه » نك ايرتسى سنه بونلرى
 مدھش بر مغلوبيته اوغراته رق جماعتلىرى پریشان و چوققلىرى اسير ايتدىكى
 معلومدر . « ابن الاثير » . كوره بو آدم « نبوت » ادعاسنده ايدى [۱] . اساساً
 بوصيراده خراسانده كى عباسى والىلىرى متمادى عصيانلره اوغراشمغه مجبور
 اوليورلردى . « بخارا » ده بر قاج دفعه عرب شيعلىرى عصيان ايتدكلىرى كى ،
 « مروالروء ، سجستان ، بادغيس » ده دينى - سياسى قياملر وقوعه كلدى . ماهيت
 عرقيسى هنوز قطعى صورتده آكلاشيلا ماقله برابر تورك اولماسى احتمالى بك
 قوتلى كوردىكمز « ابو مسلم » ك طرفدارلى ده بو عصيانلرده دائماً مدخلدار
 بولونيورلردى [۲] . مع مافيه بو حركانك اك مهمى ، يوزىنى دائماً يشيل اورتو
 يله اورتدىكى جهتله « المقفع : پچهلى » لقبى آلان يالانجى پيغمبرك « كش » و « نسف »
 حواليسنده كى عصيانيدر . اطرافه بويوك بر كتله طويلان بوقيا مجينك معيق
 آراسنده « اوغوز » توركلرى بك چوق اولدينى كى ، بوصيراده « ميسنه » فرقهسى ده -
 محلى حكمدارك يارديميله - « بخارا » ده ايجه يرلشمشلردى . لکن نهايت [۷۸۰

le livre de la création et de l'histoire, VI, P. 68-ibn-el-Athir,

V, P. 452

[۲] ابومسلمك عرقاً تورك وحتى خراسان اوغوزلردن اولماسى احتمالى بزه كوره
 اولتيدى : سكرنجه عصرده كى مصرلى بر تورك مورخنك هجرى اوچنجه عصر ابتدا سنده
 زلش بر ائردن نقلاً و بر ديكى معلوماته كوره ابومسلم اسكى اوغوز خانلىرى نسلندن كلدىكى
 اسكى اوغوز عنعنه لرىنى احتوا ايدن « اوغوز نامه » نك ارنأ كنديسنه انتقال ايتدىكى
 دما ايدىوردى . [تفصيلات ايچون باقىكز : تورك ادبياتنده ايلك متصوفلر ، توركيه
 لرغى ، برنجى كتاب ، ص ۱۴۶] . بونقطة نظر دن ابومسلمك معيتنده كى قوتك مهم بر
 سنك خراسان اوغوزلردن تركب ايتدىكى قولايجه قبول اولنه بيلير .

م - ۱۶۶ هـ] ده بو حرکت تنكىل و « بخارا » حكمدارى قتل اولوندى .
 مع مافيه بو حرركات ، بوراده كى باطنى حركتنى كو كندن قيرمش اولمادى . « كس »
 جوارنده يالانچى پيغمبرك خاطره سى يىللارجه تعزير ايدلدىكى كى بعض ماوراء النهر
 كويلرنده و « ايلاق » قصبه سنده « مبيضة » منسوب اولانلر عصرلرجه ياشاديلر .
 مؤخرآ (۸۰۶ م) ده « رافع بن ليس » ك عصياننده بوتون بو باطنى عنصرلر ،
 « شاش » ك تورك حكمدارى ، « خجند ، اسروشنه ، بخارا ، خوارزم ، ختل »
 خلقى مشترك اولدنى كى ، « دوقوز اوغوزلر ، تيتيلار ، قارلوقلر » دنى بونك
 موفقيته يارديم ايتمشلردر . ايشته توركلرك اسلام تاريخ عمومى دينسندىكى بويوك
 باطنى حركتلرينه اشتراكلىرىنىك باشلانغىچى ، بو وقعه لردر . [۱]

داها ايلك زمانلرندن اعتبارآ باطنى جريانلرىنىك حكمران اولدنى خراسان
 و ماوراء النهر ساحه لرنده ياشايان و سياسى - دىنى جريانلره بالفعل قارشى رق باطنى
 عقیده لريله استيناس ايدن اوغوز عشيرتلىرى ، اسلامى ياواش ياواش قبول ايتديلر ؛
 لکن بو ظاهرى اسلاميت جلاسى آلتنده اسكى مى غننه لرینك و ابتدائى دينلرىنىك
 تأثيرى آلتنده بولونيورلردى . اسلام فقهيلىرىنىك كندىلرينه چوق قارشىق و صقيتلى
 كلن تلقينلرندن زياده ، كندى « قام - اوزانلرىنىك نفوذينه تابعديلر . [۲]
 ماوراء النهر و خراسانه كلزدن اول و كلد كدن صوكرآ خريستيانلق ، هندوئيزم ،
 مازده ئيزم ، مانىخه ئيزم كى مختلف دىنى سيسته ملرله آز چوق تماس ايدن بو

[۱] Van Vloten و Wellhausen « ك اثرلرينه رغما بو مسئله نك يكيدين تدقيق لازمدر .

[۲] بو « روحانى - شاعرلر » لرك توركلر آراسنده اسلاميتدن اول و صوكرآ كى
 روللرى ، و بونلرله مسلمان توركن عشيرتلىرندىكى (بابا) عنوانلى خلق صوفيلرى آراسنده كى
 مشابهتلىر حقنده « تورك ادبياتىك منشأى » عنوانلى تدقيق مزه مراجعت : « مى تبيلر »
 مجموعه سى ، نوسرو ۴ ، استانبول ۱۹۱۵ - Radloff « رادلوف » ك تصوير ايتدىكى
 آلتاي توركلرى شامانلريله ، مثلاً ايران موغوللرىنىك سراينده كوردىكمز « بوراق بابا »
 آدى معروف توركن صوفيسنىك قيافى آراسنده قطعى بر مشابهت موجوددى [آناتولىده
 اسلاميت ، ص ۷۳] . « بوراق بابا » حقنده حاضر لادىمىز بر مونوگرافيده بو خصوصده
 اوزون تفصيلات واردر .

توركنلر اوزرنده ، اسلاميت ده داخل اولق اوزره ، بوخارجی ومغلق اعتقاد سيسته ملرينك هيچ بری ، اسكى دينى عنغه لرینی تماماً اونوتدورامازدی [۱] سیاسى غايه لر تعقيب ایدن باطنی^۱ داعيلرينك اوغوزلر آراسنده کی قوتلی پروپاگاندا لری وبوغتلف المنشأ باطنی عقیده لرینك - فلسفی بر نظریه اولارق دکل ، ساده جه بسط وعملی پرنسپیلری^۲ اعتباریله - توركن عنغه سنه دار ومسامحه سز اهل سنت عقائدندن چوق داها اویغون کلمه سی ، متبادیاً شرقدن غربه ککن توركنلر آراسنده ismaelisme qarmate و Sabéisme Hellénistique دن مشتق بر طاقم عقیده لرك انتشارینه چوق یاردیم ایتدی [۲] . کوچه توركن حیاتنده بویوک بر موقعی اولان قادینلرک اهل سنت عالمی طرفندن عمومی حیات خارجه چیقاریلق ایسته نمه سی ، اسکیدن بری قادینلرله مشترکاً ترتیب ایدیلن سازلی وشرابی « شوله ن : آیینی اجتماع » لرك شرعاً ممنوع اولماسی ، و کوچه حیاتیله پک آزقابل تألیف دیگر بر طاقم صیقی احکامک موجودیتی توركن عنغه سنه هيچ اویموردی . اونلر اسكى ملی عنغه لرینك دوامی ترویج ایده جک بر شکل دینیدن باشقا بر شیه طرفدار اولامازلردی ؛ بونی ایسه پروپاگاندا جیلرینك بویوک بر فعالیت و « پروزولیتیزم » کوستردکلری باطنی ومفرط شیعی جریانلرنده بولیورلر ، وبویله جه عادتاً مذهبی طائفه لر « Sectes » تشکیل ایدیورلردی . مؤخرأ « قزیلباش ، علوی ، حروفی ، علی الهی » کبی ناملر آلارق آناطولی وایرانک بعض ساحه لرنده حالا یاشایان Heteradoxe زمره لر ، ایشته بونلرک احقادیدر . داها دردنجی عصر مبادینده ، خراسان وماوراءالنهر حدودلرندن چوق اوزاق بولونان « بغراج »

[۱] توركلر آراسنده تعمیم ایدن ایلک طریقت اولان « یسویه » ده اسكى تورك عنغه لرینك ایزلرینی کوستریش وبالخاصه یسویلرده کی خصوصی ذکر وسماع طرزینك تورك شامانلرینك وجدلی دانسلرندن آلدیغی آکلاتمشدق [تورك ادبیاتنده ایلک متصوفلر]

[۲] اسكى توركلرده کی ابتدائی دین سیسته ملرینی تدقیق ایدن برتورك عالمی ، اونلرده بر ظاهری برده باطنی دین سیسته می اولدیغی ، و بناء علیه اسلامیتدن صوگرا ازوتهریک اسماعیلی عقیده لرینك اونلر آراسنده قولایلقه یاییلدیغی سوبله یهرك نقطه نظر منری تأیید ایدیور . [ضیا کوك آلپ ، کوچوک مجموعه ، نومرو ۲۸]

تورکلری آراسنده بيله اسکی «کوک تاگری» تلقیسی یرینه «علی» بی اقامه ایدن مفرط علوی اعتقادلرینه راست کلدیکمزی اونوتمایم. [۱]

اسلام دنیاسنده صوفیلک جریانی قوتلنهرک، «طریقت» لر شکلنده برطاقم خارجی «تعضی» لر میدانه چیقیدینی زمان، مختلف منشألردن کله مفرط شیعی وباطنی عقیده لری یاواش یاواش بونلر آراسنده کیره رک «قلندریه، حیدریه، الخ...» کبی برطاقم طریقتلرک تشککله مؤر اولش و بو واسطه ایله «صوفیلک» شکله بوزونه رک سنی اسلام مرکز لرینه حلول ایتمشدر که، تورکلرک بو خصوصده کی روللری پک مهم وناقابل اهمالدر. منشأنی «حمدون قصار» و «ابوسعید ابوالخیر» کبی بویوک صوفیلرک تمثیل ایتدیکی خراسان «ملامتیه» سندن آلارک، «شیخ جمال الدین ساوی» [۳۸۲ - ۴۶۳ هجری] دن صوکرک مختلف عامللر تاثیر آلتنده مختلف اسلام و تورک ساحه لرنده معین برطریقت شکلنده انکشاف ایدن و «طائفه ابدالان، جوالقه» کبی اسملر آلان بوزمره، برطاقم غریب عادتلرندن و دین خصوصنده کی مبالا تسزلقلرندن دولایی اهل سنت علمایی وحقی صوفیه طرفندن آغیر اتهاملره اوغرا تیلمشلردر [۲]. هجری اون برنجی عصره قدر اسلام عالمده وبالخاصه تورک مملکتلرنده پک شایع اولان بو طریقت آلتنجی عصردن اعتباراً برطاقم تالی شعبه لر دوغورمشدر که، بونلر آراسنده بالخاصه «حیدریه» طریقتی نظردقتی جلبه شایاندر: «زاوه» ده کی بویوک تکیه سی عصر لرجه شهرتتی غائب ایتمه یین و نسلاً برتورک شهزاده سی اولوب ۶۱۷ دن صوکره تونلر «شیخ قطب الدین حیدر»، زماننده بویوک بر شهرت قازانه رق بالخاصه تورک کنج لرندن

[۱] آناتولیده اسلامیت، ص ۴۶ — تورکیه تاریخی، ص ۱۹۲

[۲] «قلندریه» جریانی، اسلام تاریخ دینسنک الک مهم بر حادنه سنی تشکیل ایتدیکی حالده هنوز علماً تدقیق اولونمه مشدر. شیمدی به قدر بو خصوصده یکنانه منبع معلومات، «عوارف المعارف» ده کی اوافق بر پارچه درکه، اوندن نقلاً وهان عیناً «ابن حجر» ده، «مقریزی» ده وداها سائر بوکی شرق مؤلفلرنده موجوددر. Edgard Blochet «ادغار بلوشه» ده بوخصوصده «سهروردی» نک ویردیکی معلوماتی نقل ایتمشدر. [ژورنال آزیا تیک، ۱۹۰۲، ص ۴۳۴]. شیمدی لک داها فضله ایضاحات ایچون باقکز: آناتولی ده اسلامیت، ص ۵۲ و متعاقب. بوخصوصده حاضر لادیغمز بویوک بر جلدی یاقینده نشر ایتک امیدنده یز.

اطرافه بر جوق مرید طولیلامشدى. [۱] هر معناسيله مفرط شیعی - باطنی تمایلاتی حائز اولان بوه قلندریه و « حیدریه » طریقته بکتاشیلک « آراسنده او قدر صیقى مناسبتلر وارد رکه ، مؤخر عصرلرده بونلرک عادتاً بر « سینونیم » کبی قوللا - نلدیغنی کوریورز [۲] . ایران و آناتولی تورکلری آراسنده بوکبی طریقتهلرک سهولته انتشاری ، بومسلکله منسوب « بابا » عنوانی بر طاقم جاهل تورکمن شیخلرینک مهادیاً میدان چیقماسی ، صوکر ا بوتون بونلرک سلجوقیلرک تأسسילה مترافق اوغوز استیلالری زماننده و اوغوزلرک انتشار ساحه لرنده میدان چیقمه لری علی العاده بر تصادفه حمل اولوناماز . « آناتولی ده اسلامیت » عنوانی اثریمزده اطرافله ایضاح ایتدیگمز وجهله ، « حروفیه ، نعمت اللهیه ، نوربخشیه » کبی بویوک شیعی جریانلرینک تورکلره استناد ایتسی ، تورکی الاصل صفوی سلاله سنک ایرانده شیعیلکی آنجق تورکمن کوچهلرینک فعال معاوتی سایه سنده رسمی مذهب اولارق یرلشدیره بیلمه لری ، کذلک آناتولی تاریخ دینیسنده کوزیمزه چارپان بوکبی بر جوق حادثات ، اصلاً بسیط بر « تصادف » له ایضاح اولوناماز. اوغوز کوچهلرینک ناصل محیطلرده ونه مختلف دینی سیسته ملره تماس ایدره رک یاشادقلری و دینی عنعنه لری حقنده و یردیگمز ایضاحات بوکبی حادثات ایلده قارشیلانلشدیریلنجه ، سلجوقی و عثمانلی خاندانلرینک و تیموریلرک شدتله اورتودوقس سیاست مذهبیله لرینه و بویوک

[۱] « دولتشاه » کبی بعض مؤلفلره کوره « فریدالدین عطار » ک « حیدر نامه » آدلی اثری بوکا عائددر ، و « عطار » ده کنجلیکنده اونک مریدلرندندی ، یدنجی عصردن اعتباراً آناتولیده بعض حیدری درویشلرینه راست کلدیکمز کبی مؤخر عصرلرده آناتولیدن برطاقم تورک درویشلرینک اونک زاویه سنه کیتدکلرینی ، سکزنجی عصرده هندستانه قدر هر طرفده حیدری درویشلرینه راست کلندیکنی ، ۹-۱۱ نجی عصرلرده ایران و تورکیه ده حیدری درویشلرینه و تکیه لرینه تصادف ایدلدیکنی بیلیور . بکتاشی عنعنه سنده مهم بر موقی اولان بوصوفی ، مؤخر آ کندی نامنه اضافت ایدلمش اولان « تربت » قصبه سنده مدفوندر . بکتاشیلقله پک یقیندن علاقه دار اولدینی حالده شیمدییه قدر مجهول قالان بوتورک طریقته حقنده « قلندریه » یه دائر اثریمزده مفصل معلومات وارددر .

[۲] همان بالعموم تاریخی منبعلریمزده بو قاریشیقلنه راست کلیورز . « قلندریه » حقنده کی اثریمزده بوکا عائد اوزون ایضاحات و یرلشددر .

شهرلرده کی سنیلک تمایلاتنه رغماً ، Hétérodoxe عقیده لر بسله ین تورکملرک متعدد قیاملری پک قولای آکلاشیلیور . ایران و آناتولی تورکلری آراسنده عصرلردن بری مختلف اسملر آلتنده یاشایان طریقت وزمره لرک تاریخ خارجیسی ناصل متمادی بر سلسله شکلنده تدقیق اولونمق مجبوریتنده ایسه ، بونلرک تاریخ داخلیری یعنی آیین و عقیده لرینک تکاملی ده عینی صورتله و مقایسه اصولیه تدقیق ایدیلرک مختلف عناصر اعتقادیه نک منشألری تعیین ایدیلر ، چونکه « قلندرلر ، حیدرلر ، بکتاشیلر ، حروفیار ، نعمت اللهیلر ، نوربخشیلر ، قزلباشلر ، علی اللهیلر » کبی دینی تشکیلاتلرک آیین و عقیده لری ، اسلام تاریخ عمومی دینیسنده کی مختلف باطنی عناصردن ، ایران و آناتولیده کی یرلی اعتقادلردن ، خریستیانلرک مختلف اشکال اعتزالیه سی ترشح اتندن ، فلسفه و صوفیلک فکرلردن ، اسکی هند ، چین و تورک دینی عنعنه لرندن مرکب « اقله کتیک و سنقره تیست برسیستم » داهادوغروسی برخلیطه دن عبارتدر . بو خلیطه لرده کی عناصرک نوع و ماهیتی ، درجه لری هپسینه کوره باشقه باشقه در . ایشته بو مختلف باطنی تشکیلاتلرک تاریخ داخلیسی حقنده عرض ایتدیکمز نقطه نظره کوره یاپیلاجق تدقیقات مستقبله نه کبی نتیجه لر ویریرسه ویرسون ، هر حالده شوجه ت شیمیدین ادعا اولونه بیلیرکه اوغوز کوچه لرینک غربه دوغرواستیلاسی ، Heterodoxie نک آناتولی و ایران ساحه لرنده انتشارینه شدتله خدمت ایتمش و صفویلرک شیعیلکی آنجاق بوسایه ده ایرانده حکمران اولابیلمشدر . « غولدزیهر » نولده که وداها بو کبی بعض عالملر شیعی جریاننک تماماً ایرانی بر محصول اولدینی ادعای قدیمی قوتلی تدقیقات ایله حکمدن اسقاط ایتدکلری کبی ، موسیو « ماسینیون » ده اخیراً اسلام صوفیلکنک « ایرانی المنشأ » اولدینی فرضیه سنی ده رین و صاعلام بر وقوف عالمانه ایله چور و تمشدی ؛ بزم ایلری سوردیکمز بو فرضیه ، تورک عالمنده کی مفرط شیعی - اسماعیلی حرکتلرینی اسلام تاریخ دینیسنده کی عمومی قادروسی داخلنه ارجاع ایتدکدن باشقا ، بونلرک توسع و انتشارنده تورک مهاجرتلرینک رولنی اثبات ایتک صورتیه « غولدزیهر » و « ماسینیون » ک ادعالرینی تأیید واکمال ایتکده در .

— ۲ —

تورك مهاجرلرينك اسلام تاريخ دينيسنده كى بويوك رولى كوسترد كدن
 صوكر ا ، بكتاشيلغك عناصر متر كبه سنى و ناصل بر محیطده وجوده كلكىكى آكلامق
 ايجون ، يدنجى عصر هجریده آناطولینك دین تاریخى اعتباریله ناصل بروضیتده
 بولوندىغى سرعتلى بر صورتده تدقیق لازمدر . آنجاق بوراده دقت ایدیله جك اك
 مهم نقطه ، سنى سلجوقى سلطانلرينك نفوذینه تابع بويوك مركزلرده كى صوفيلك
 جريانلریله ، قومى عنعنلرینه مربوط توركم زمره لری آره سنده كى دینی تجلیاتی
 يكدیكرندن آیرمقدردر . سوریه و ایران كې « اسماعیلی » مركزلریله سیاسى
 و اقتصادى برچوق روابطى بولونان آناطولیده ، يدنجى عصر ظرفنده برچوق
 بويوك صوفیلره تصادف ایدیوروز : قونیهدده « ابن عربى » و « اوحدالدين كرمانى » ،
 توقانده لمعات محررى « فخرالدين عراقى » ، قیصریهده « مرصادالعباد » مؤلفى
 « نجمالدين دایه » ، ینه قونیهدده « ابن عربى » معقلرندن « مؤیدالدين جندى » ،
 « سعدالدين فرغانى » ، « جلالالدين رومى » بو عصر ك اك ممتاز شخصیتلر نندردر .
 بونلردن بالخاصه « ابن عربى » ، دیگر صایدیغمز صوفیلر اوزرنده ده رین بر نفوذ
 اجرا ایتمش « مولانا جلالالدين رومى » ایله بوتأثیر بوتون تورك ادبیاتنده حکمران
 اولمشدر . « ابن عربى » ، موسیو « ماسینیون » ك دیدیكى كې اسكى اسلام
 تصوفى اساساتى یزینه قرامطه نك وجودیه اساساتنه مستند عقائدینى اقامه ایتمشدى .
 آناطولیده یتیشن اسلام علماسى ، كرك اونك كرك « مولانا » كې سائر
 معقللرینك جرأتكار نظریه لرینى بر طاقم تاویلات و تشریحاتله شریعت دائره سنه
 صوقدیلر . مع مافیه تاریخ دینی نقطه سندن اك زیاده مهم اولان ، بوتصوف
 سیستملرینك تدقیق داخلیسى دكل ، بونلرك عادتا بر بعضى خارجیسى ماهیتده
 میدان چیقارق عادتا یكى « اجتماعى زمره لر » وجوده كتیرمن « طریقت » لر
 وسائر « ازوتهدريك اورغانیزاسیون » لردر .

يدنجى عصرده ، بوتون بويوك اسلام مركزلرینى استیلا ایدن تصوف جریانی
 طبیعتیله آناطولی شهرلرندهده حکمراندى . سلطانلردن باشلایه رق بوتون رجال

شیخلره قارشى بویوک بر حرمت بسلورلر، متشرع طلمربيله بویوک صوفیلره قارشى برحرکتده بولونامیورلردی. بالخاصه موغول استیلا سندن سوکرا، استیلا ایدیلن ویا استیلا قورقوسنه معروض بولونان یرلردن آناتولوییه درویش مهاجرتی فوق العاده چوغالدى: تورکستان و بخارادن، خوارزمندن، عراقندن، ایرانندن برچوق درویشلرک آناتولوییه قوشدقلرینی بیلورز، بوعصرده کرک موغول استیلا سندن اول کرک سوکرا آناتولوییه کلن بودرویشلر آراسنده اک بویوک اکثریتی «قلندری، حیدری» درویشلری تشکیل ایدیوردی. آناتولوی شهرلرنده یدنجی عصردن باشلایه رق دو قوزنجی عصره قدر اک مهم بررول ایفا ایدن (ازوتهدریک) تشکیلات، «اخیلر» ناميله معروف اولان «فتوت» زمیره لیردر. «باینقهر» ک ظن ایتدیکی کبی عثمانیلر زماننده دکل داها سلجوقیلر دورنده «لایقيله انکشاف ایدن بو قوتلی زمیره، Ramsey (رامزهی) ک ادعاسی وجهله اسکی آناتولوده کی بوکا بمائل محلی تشکیلاتک بسیط بردوامندن عبارت اولمایوب، اسلام عالمک هر ساحه سنده کوزه چارپان «اصناف تشکیلاتی» نه مربوطدر. تورکستانک، خراسانک، ایرانک، عراق، سوریه و مصرک صناعی مرکز لرنده قوتله تشکل ایدن (اصناف جماعتلری) موسیو «ماسینیون» ک بویوک برقوق نظرله تخمین ایتدیکی کبی «قرامطه» داعیلرینک «باطنی» پروپاغاندا ریله صیقى صورتده علاقه داردی. آناتولوی اخیلرینک «باطنی» دن عد ایدیله مسی حقتده مقدماتیلری سوردیکمز - بویوک مستشرق «قله مان هوار» طرفندن ده قبول ایدیلن - نقطه نظر، «ماسینیون» ک مطالعه سیله بک ایی تطابق ایتکده در. ایین وارکانلرینک اشکال خارجیه سی اعتباريله «رفاعیلر» دن برچوق اقتباسلرده بولونان و «مولویلک» بکتاشیلق، خلوتیلک» کبی طریقتلرله ده علاقه دارا اولان بوزمره، عثمانلی سلطنتک تأسسنده ده بویوک بررول اوینامشدر. [۱] آناتولینک بویوک مرکز لرنده یدنجی عصردن باشلایه رق دائما متزاید بد شکلده دوام ایدن بر جریان صوفیانه ده [۱] بونلر حقتده «تورک ادبیاتنده ایلک متصوفلر» له و «آناتولوده اسلامیت» باقیکمز. «آناتولوی تاریخ دینیسی حقتده تبعات» عنوانيله حاضر لادیفمز کلیاتک برجلدی. اخیلره مخصوصدر.

«مولویك» دركه، «جلال‌الدین رومی» نك بویوك وبارلاق شخصيته صیق سورتمه مربوطدر. حکمدار وامرادن باشلایه‌رق، اطرافه بر چوق صوقیلر، تمولوژیةنلر، فتوت آداملری طویلايان «مولانا»، حال‌حیاتنده معین بر «طریقت» قورمش دکلدی؛ لکن اونك مستولی موغول امراسنی بیله حرمته مجبور ایدن نفوذ ممنویسی واورته آسیایه قدر یاییلان شهرتی سایه‌سنده، معقبرلی زماننده مختلف یرلرده مولوی زاویه‌لری [ابن بطوطه، جلالی] آچیلدی؛ ویاواش‌یاواش بو طریقتك آیینلری ده تشکل ایتدی. موسیقی، سماع، شعر کبی اوچ بدیی واسطیه استناد ایدن مولویك، بویوك آناطولی شهرلرنده دائما طرفدارلربولمش و حکمدارلر طرفندن حمایه ایدیلشدر. بوکاکارشی، مولوی شیخلری ده موجود نظام سیاسی واجتماعینك محافظه‌سنه و مرکزی اداره‌لرک ادامه نفوذینه چالیشه‌رق سیاسی - دینی قیاملردن دائما اوزاق دورمشلردر. عثمانیلر زماننده مصر، سوریه، عراق و آذربایجاندن ماجارستانه قدر هر طرفده مولوی زاویه‌لرینك انتشاری و - پك محدود زمانلر استننا ایدلك شرطیله - مولویلكك حكومت طرفندن اصلا تعقیباته معروض قالمامه‌سی، اونلرک سیاسته بودرست حرکتلرندن منبعشدر. مولویلر، داها «جلال‌الدین رومی» دن باشلایه‌رق، «تورکمن بابالری» نه فنا بر کوزله باقشلر، اونلری کندیلرینه رقیب کورمشلردر. [۱۵]

آناطولی تاریخ دینیسی وبالخاصه بكتاشيليك منشألرینی لایقيله آکلامق ایچون اک شایان تدقیق جهت، آناطولی‌یه کلن تورکمن عشیرتلرینك حیات دینیسی مسئله‌سیدر: داها ایلک سلجوقیلر زمانندن اعتباراً «دارالجهاد» اولان آناطولی‌یه تورکمن بویلریله برابر بر چوق تورکمن بابالری، «اورته آسیا، خوارزم، خراسان» دن «یسوی» درویشلری، عراق، سوریه و ایراندن اسماعیلی پروپاگاندا - جیلری، «قلندریه» منسوبلری کلیورلردی. تمایلات دینی‌لری حقنده یوقاریده ایضاحات ویردیکمز «تورکمن» کوچیه‌لری آراسنده، آنجاق، «باطنی المذهب» «بابا» لرك تأثیرلی اولابیلردی. چونکه بونلر اوغوز بویلرینه، آکلایه‌جقلری [۱۵] «اقلکی» و «سپهسالار» مناقبه مراجعت. تفصیلات یوقاریکی اثرلر مندره‌در.

بر دیلله، «اسلامیتک»، اسکی قومی غننه لره تطابق ایدن صوفیانه فقط بیط
وعوامی بر شکل محرفی، تلقین ایدیورلردی. «سنیک» ی، سلجوقی ایمپراطورلرینک
مختلف عنصرلردن مرکب اوردولرینه قارشى، دینی و یاسیاسی بر حرکت یاپه بیله جک
جانلی عنصر، یالکز بواوغوز کوچیه لریدی. بناءً علیه، داها بوزمانلردن
باشلایه رق عثمانلی سلطنتک مؤخر دورلرینه قدر، آناتولیده وقوعه کلن بوتون
دینی - سیاسی قیاملرده، تورکمن بویلرینک دائمی ایلک پلانده بولوندیغنی کوره جکز -
«قلندری، حیدری» کبی ناملرله ظاهری بر تصوف کسوه سی آلتنده تورکمن
عشیرتلی آراسنده مفرط شیعی عقیده لری و اسماعیلی نظریه لری نشر ایدن بوبالارک
آناتولیده یاپدقلى ایلک دینی - سیاسی حرکت، «بابائیلر قیامی» نامیله معروف قدر
[هجری ۶۳۷]: «شمیشاط» حوالیسنده «کفر سود» ناحیه سنده یتیشن «بابا
اسحاق»، آناتولینک مختلف ساحه لرندک تورکمنلر آراسنده بر جوق طرفدارلر
پیدا ایدهرک «آماسیه» جوارنده بر مغاره ده برولی حیات اعتکافی کچیرمکده و خلقی
«سلطان غیاث الدین سلجوقی» علیه تشویق ایتیمکده ایدی. نهایت کندى قوتنک
سلجوقی سلطنتنى صارصه جق بر درجه یه کلدیکنه حکم ایدنجه، «کفر سود» و «مرعش»
حوالیسنده کی مریدلرینه خبر کوندره رک قیام اشارتی ویردی. بوساحه لرده کی
کشیف تورکمن کتله لری، «بابا رسول الله» نامنی ویردکلى بو «قدسی رهبر»
لرینک کونک برنده مطلقاً «اعلان جهاد» ایدهرکنى بیله کلری جهتله، اساساً
حاضر دیلر. بناءً علیه قارشیلرینه چیقان شهرلر خلقنی و «امیر مظفر الدین بن علی شیر»
قومانداسنده کی سلجوقی قوتلرینی مکرراً مغلوب ایدهرک «ملاطیه، توقاد، آماسیه»
طرفلرینی اله کچیردیلر؛ اوطرفلرده کی تورکمنلرده - اولجه یاپیلش پروپاگاندا لری
تأثیر یله - بونلره هر صورته مظاهرت ایدیورلردی. تهلیکه چوق بویوکدی: هنوز
موغول استیلاسنه اوغرامادینی ایچون شرق قوتلی بر ایمپراطورلنی ماهیتده اولان
و موصل، مار دین پرنسلیله حلب و حماده کی ایوبی حکمدارلری طرفدن متبوعیتی
قبول ایدیلن سلجوقی دولتی، بوسیراده ساده جه، سیواس حوالیسندن «عینتاب»
چکیلن خوارزمیلرک غائله سیله مشغولدی. بابائیلرک ایلک موفقیتلرندن قورقاق

حكمدار ، تلاشله « قباد آباد » ، چكىلهرك عاصىلره قارشى « حاجى آرمغانشاھ » ى مقابله كوندردى . بوقوماندان « بابا اسحق » له بعض مریدلرىنى ياقالا يوب آصمقله برابر ، تور كمنلرله حربده مغلوب وشهید اولدى . نهایت كمال سرعته شرق حدودلرندن جلب ایدیلن - مختلط عناصردن مركب - ايمپراطورلق اوردوسى ، قادینلری وجوجوقلریله برابر فداكارانه حرب ایدن بومتعصب توركمن عشیرتلىرى مغلوب وپیشان ایدیهیلدى . [۱]

قلندریه بابالارندن برى اولان « بابا اسحق » شبهه يوق كه دین پردهسى آلتنده سیاسى برغایه استهداف ایدیوردی : سلجوقى سلطانك ضربه سنه اوغرایان خوارز - ملیرى یاننه چاغیرمه سی ، اونك ، هر برسیاسى اولدیغنى كوستردىكى كبی ، موغوللارك وایوبى پرنسلىركده بوحر كتمه علاقه دار اولملرلى پك ممكندر . بوراده نظردقته چاربه جق برجهت ، بوقیامك اسكیدن برى توركمنلرله مسكون وعینى زمانده مختلف اعتقادات بقیه لرینك حكمران اولدیغنى برساحه ده وجوده كله سیدر ، باطنى تمایللرینك مختلف اسم وشكللر آلتنده عصرلرجه كوكله شدیكى بومنطقه ، مؤخرآ صفوی حرکتى ایچوندده برمرکز اولمشدر . « بابا اسحق » ك اساساً ناصل براعتقاده اولدیغنى وكندیسنى بر « مهدى » عد ایدهرك چولوق جوجوقلریله یولنده اولومه آتیلان آتشین توركمنلرك عقیده لری حقنده المزده قطعى بروثیقه یوقدر ، آنجاق ، اونك قلندرى - باطنى بابالارندن اولدیغنى دوشونولنجه ، كرك بابانك كرك بوتون او طائفه لرك عقیده لری حقنده صریح برفكر ایدینیه بیلیر . یدنجى عصر ك ایلک نصفنده آناتولینك اوقدر كنیش برساحه سنده كى توركمنلر آراسنده تقررینى كوردیكمز بوته رودوقس اعتقادلر ، بابا اسحقك اعدامندن صو كرا اونك معقبلى طرفندن نشر ایدیلهرك عصرلرجه یاشامشدر .

بزه كوره سماونه لى بدرالدین قیامنده ومؤخرآ اوننجى عصرده دلى اورمان حوالیسند كوردیكمز باطنى المذهب توركلر بابا اسحق طرفدارلرینك بقایاسى

[۱] « ابن بیبى » ، « ابوالحسن » ، « ابوالفرج » كبی منبعلره نظراً ، « بابینغه »

بو بؤوك حادته نك ماهیتنى هیچ آكلايامادى كبی ، [der islam in kleinasiens, ZOMg, 76, 134]

« نوله كه » ده بونى لایق وجهله قاوورایامشدر . [der islam, XIII 178]

اولدینی کبی، آیدین ایلنده بایزید پاشا ایله حرب ایدن آتشی و متعصب تورکمنلر، کذلک بوکونکی «چینی» لر، «تخته جیلر» داها دوغروسى بوتون آناتولی قیزیلباشلری ده بونلردن عبارتدر. [۱]. بز قارامان اوغوللرینک هنوز پک مجهول اولان مبادی تشکلی ده، بو بویوک تورکمن قیامیله پک زیاده علاقه دار و اوکاشیه دینی - سیاسی بر حرکت شکلنده ایضاح ایده جگمزی ظن ایدیورز. [۲] قارامان اوغوللرینک آناتولیده کی تورکمن قیله لری اوزرنده کی نفوذلری و بالعکس سنیلک سیاستی تعقیب ایدن عثمانلی پادشاهلرینک آناتولی تورکمنلرینی دائرة اطاعتده طوتمق ایچون چکدکلری مشکلات دوشونولنجه، قارامان اوغوللرینک تورکمنلرله بوصیمی مناسبتلرنده - هیچ اولمازسه ایلك دورلرده - برعلاقه مذهبه ده بولونمق احتمالی پک قوتلیدر.

- ۳ -

بوقیصه، لکن صریح ایضاحاتدن سوکرا، یالکز بکتاشیلغک اساسلری دکل، اون برنجی عصره قدر بوتون آناتولی حرکات دینه سنک ماهیتی و بوکونکی سه قتلرک منشألری آکلاشیلمشدر امیدنده یز. بناء علیه، آرتق «حاجی بکتاش ولی» نك تاریخی شخصیتی قاپلایان مجهولیت پرده لرینی ازاله یه باشلايه بیلیرز. بومعروف صوفی حقهنده شیمدی یه قدر یاپیلان آوروپا تدقیقاتی، اوکادائر معلوماتک légendaire بر ماهیتده اولدیننی، بکتاشیلق تشکیلاتنه آنجاق میلادی ۱۶ نجی عصردن بری تصادف ایدیلدیکنی میدانه قویمشدی [یاقوب و معقبرینک نظریه لری]. بزده «تورک ادبیاتنده ایلك متصوفلر» ده، بعض یکی وثیقه لره استناداً «یاقوب» ک نظریه لرینی تعدیل و تصحیح ایده رک، بوزمانی یاریم وحتی بر عصر داها کری یه ارجاع لزومنی کوسترمش، و «حاجی بکتاش» ک یدنجی عصرده آناتولیده یتیشمش بر مجذوب اولوب عثمانلی پادشاهلریله ملاقی اولمادیغنی و طبق بوملاقاتلر

[۱] تفصیلات ایچون: آناتولیده اسلامیت، ص ۶۲

[۲] بوخصوصه ایلری سوردیکیمز مدطایی ده بوتون وناقيله کورمک ایچون باقکر:

آناتولیده اسلامیت، ص ۶۳ - ۶۴

كى كنديسنه اسناد اولونان « مقالات » و « ولايتنامه » لرك صوكرادن اويدورولد.
يغنى علاوه ايتمشدك . حالبوكه اوزماندن برى دسترس اولديغىمىز بر طاقم يكي
وثيقه لر ، اوراده كى نقاط نظر مى ده تعديل لزومنى اثبات ايتدى .

« حاجى بكتاش » حقه ك اسكى واك مهم تاريخى وثيقه « افلاكى » نك
ارنده موجود ايكي فقره در : « حاجى بكتاش » ك « مولانا » ايله معاصر اولوب
سلجوقيلر دورنده « قيرشهرى » بكي « نورالدين بك » كرامتلىر كوستردىكى ،
« مولانا » ايله آراالنده ضديت اولديغى بيلدىرمن بو اثر ، تاريخ دىنى اعتباريله بك
مهم ايكي نقطه يه ده اشارت ايتكمده در : بونلردن برى ، « حاجى بكتاش » ك « بابا
رسول الله » لقبى آلان « بابا اسحق » ك خليفه سى اولديغى ، ديكرى ده كنديسنى
شريعتك احكام ظاهر يه سيله مقيد عد ايتدىكى خصوصلىرىدر . [۱] بكتاشيلغك
آناطوليدى كى متقدم حرركات دينيه ايله صيقى صيقى يه علاقه دار اولديغى ، اونده كى
« هتيرودوقس » ماهيتك مؤخرآ حروفيلكله اختلاطندن صوكره حاصل اولمايوب
داها ايلك آن تشككندن برى بويله باطنى تمايلات ايله مشبوع بولونديغى ، بابائيلكله
بكتاشيلق آراسنده صيقى بر رابطه آراق لازم كلديكى « ايلك متصوفلر » ده برمدعا
شككند ايلرى سورمشدك ؛ بوكون « افلاكى » نك افاداتى بومدعالريمىز بر حقيقت
تاريخيه شككنه قلب ايتمش بولونيور . « بابائيلك » توركنلر آراسنده بر Secte شككند

[۱] موسيو « هوآر » ك افلاكى ترجمه سنده « رومده ظهور ايدن حاجى بكتاش
خراسانى يه بعضيلرى طرفندن بابا رسول الله » ده دينلديكى مسطوردر [les saints
des derviches tourneurs, " A 1. P 296.] . محترم عالمك ترجمه سنه اساس اولان يازمه ده
بوخصوصده برياكلشلق اولديغى محققدردر : چونكه « افلاكى » نك « درويش عمود » طرفندن
اوتجى عصرده ياپيلان توركجه ترجمه سنده و مراجعت ايتديكمىز مختلف « افلاكى » نسخه -
ارنده « حاجى بكتاش » ك « آناطوليدى ظهور ايدن و بعضيلرى طرفنه بابا رسول الله ديه
پاد ايدىلن رسول بابائلك باشليجه خليفه سى اولديغى » مقيددر . يته عين فقره ده « حاجى
بكتاش » ك مولانا يه كوندرديكى مریدك آدى « اسحق » اولارق ذكر ايدلديكى جهتله
« افلاكى » نك بو انكى اسمى بربرينه قارىشدىردىغى بك طبيعيدر . يدنجى عصرده « بابا
رسول الله » لقبى آلان ساده جه « بابا اسحق » در . [ابن بېي ، فارسى متن ص ۲۳۰]
بولى مؤيد اولارق ، بكتاشى عنعنه سنده برده « رسول بابا » نك موجوديتنى ده بيلوروز .

تعضى ايتىك ايجون ناصل اسكى Hétiérodexe عامللردن استفاده ايتىشه، «بكتاشلىق» ده هر نقطه نظردن «بابائى» غننه لرينه استناداً وجوده كلىش، وساده جه بر «طريقت» دكل بر «سەقت» حالده ده تجلى ايله مشدر. عقیده اعتباريله «حاجى بكتاش» ايله شينى «بابا اسحق» - حتى او عصرده كى سائر «قلندرى، حيدرى، بابائى» درويشلىرى - آراسنده همان هيج برفرق موجود اولمادىنى قولله ادعا اولنه بيلير. اويله كورونيوركه، بابائى قيامك موفقيتسزلىكندن صوكرام بر مدت صاقلانمغه و باشقه طريقت كسوله لى آلتنده حقيقى سيارلىنى كترله مكه چالیشان «بابائى» درويشلىرى، موغول استىلاسى متعاقب آرتق صاقلانمغه لزوم كورمه يه رك اورتیه چيقمشلىر و مسلكلرىنى سربسته نشر و تعميمه باشلامشلىر در: «حاجى بكتاش ولى» يى بونلرك كى مهمى و «بابا اسحق» كى دوغروندن دوغرى يه معقبى عد ايدمه بيليرز.

مورخ «عاشق پاشا زاده» نك «حاجى بكتاش» ى «طريقت تأسيس ايدمه مەجك بر مجذوب» شكلنده كوسترمه سى، غرضكارانه براسناددر. «افلاكى» نك افادانى بونى تأييد ايتمكه اولدينى كې، بو خصوصده داها قطعى بر دليل اولارق اولك «مقالات» عنوانلى اثرىنى ده كوسترمه بيليرز. صوك عصرلرده استساخ ايدىلش مختلف يازمه لرينه تصادف ايتديكمز بو مطبوع كوچوك رساله نك دو قوزنجى حتى او تىجى عصر انسانده ترتيب و «حاجى بكتاش» اسناد اولونديغى ظن ايدىيورددق كه، اساساً «ياقوب» ده عىنى مطالعه ده بولونمىشدى. اخيراً «خطيب اوغلى» اسنده بر عثمانلى شاعرى نك ۸۱۲ ده يازديغى تور كجه منظوم بر مقالات ترجمه نه تصادف ايتدك: «حاجى بكتاش» حقنده بك احترامكار بر لسان قوللانان مترجم، مشارالېك بو اثرى «عربجه» يازديغى و كنديسنك تور كجه يه ترجمه صورتيله قائده سنى تعميمه چاليشديغى سويله يه رك، اثر ك authenticité سنى قطعى صورتده اثبات ايدىيور [۱] فى الحقيقه، حاجى بكتاش منقبه لرىنى محتوى «ولايتنامه» ده مشارالېك عربجه مقالاتى اولديغى و بونك «سعدالدين» آدى مریدی طرفندن نثراً تور كجه يه ترجمه

[۱] بو مهم اثر ك يكي بر قوبه سى خصوصى كىتبخانه مزده در. مترجم «خطيب اوغلى» حقنده «شقايق» ه باقكز. پروفيسور «ژول نه مەت» عىن آدامك «فرح نامه» عنوانى منظوم بر اثرندن بعض پارچه لرى اخيراً نشر ايتمىشدر [Le monde orientale 1919 H6-184.]

ایدلیدی مصرح اولدینی کی، « مقالات » ک فیلولوژیک تدقیق ده ونک بواسکیلکی
 بک ابی آکلاتمقدمه در ؛ بولسانی خصوصیتلر وقیله ده نظردقتمزی جلب ایتمشه ده،
 او اناده دیگر تاریخی وثیقه لرله تأیید امکان بولامادیغمز واوزمانکی معلوما تمزله
 متضاد کوردیکمز بونقطه اوزرنده اصرار ایده مه مشدک. بو « مقالات » دن ماعدا
 حاجی بکتاشک بعض کلمات صوفیانه سنی محتوی کوچوک بر فارسی رساله داهاموجود
 درکه، اخیراً ایکی مختلف نسخه سه راست کلدیکمز بومهم اثرک موثوقیتدن وحاجی
 بکتاشه تائیدیتدن شبهه هیچ محل یوقدر. « بها سعید » بک اسمنده منور بر تورک
 سیاحی، اخیراً یانان « تیره » کتبخانه عمومیسند « حاجی بکتاش » عائد برده
 « فاتحه تفسیری » موجود اولدینی بکا سویله دیسه ده، شیمدی به قدر بونک دیگر بر
 نسخه سه تصادف ایده مه دم.

سلسله طریقتی « قطب الدین حیدر، لقمان سرخس، احمد یسوی » کی
 بویوک صوفیلره ایصال ایدن وعلوم اسلامیه ده کی وقوفی هر تورلو شبهه دن آزاده
 بولونان خراسانی تورک شیخک اثرلرنده، کندیسنه تقدم ایدن mi-karmate
 یاری قرمط صوفیلرک آثارندن اوقدر بارز بر صورتده آریلاجق بویوک خصوصیتلر
 یوقدر؛ یالکنز « اون ایکی امامه اقرار » ی، « تولی » و « تبری » ی توصیه
 صورتیله صراحة « شیعه اثنا عشریه » اساسلرینی مدافعه ایتکده در. آنجاق ایلک
 سالفلره مخصوص بو کی اثرلرک عمومیتله etoterique بر ماهیتده اولدینی وهیچ بر
 زمان منتهیلره مخصوص تعلیمات باطنیه یی احتوا ایتیه جکی ده اونوتولمامه لیدر. قیافت
 خارجیه لری اعتباریله « قلندری - حیدری » درویشلرندن فرقسز اولان وسکزنجی
 عصرده « روم ابداللری » نامنی ده طاشیان بکتاشیلرک عثمانلی سلطنتک تأسیسه
 چوق علاقه لری وارددر؛ لکن « حاجی بکتاش » ک برنجی « عثمان » له ملاقاتی حقنده
 بکتاشی منقبه نامه لرنده موجود روایتلرک اصلی اولمادینی کی، یکچریلکک ایلک
 احداثده مشارالیه خیر دعا ایتدیکی روایتی ده اصلا قبول ایدیه مز؛ « ایلک
 تصوفلر » ده کوستردیکمز وجهله « حاجی بکتاش » ک وفاتی بوندن چوق اولدر.
 بوتون شرق و غرب مورخلرنده بو کونه قدر دوام ایدن - حتی موسیو « ماسینیون » ی

بکتاشیلغک خریستیان چوجوقلرینی اسلاملاشدیرمق ایچون ۷۳۷ ده سلطانلر طرفدن تأسیس ایدیلش عسکری، برطریق شکیلده تاقی یه سوق ایدن - بویا کلیش فکرک آرتق داها فضله دوامنه لزوم یوقدر. « عاشق پاشازاده » نک بو خصوصده کی صریح افاده سی، و ثائق موجوده ایله پک انی تأید ایتکده در. « عثمان » و « اورخان » دورلرنده کی متمادی سرحد حربلرینه اشتراک ایدن تورکمن بابالری - تعبیر دیگرله « روم ابدالری » همان عمومیتله « حاجی بکتاش » مریدلرندن اولدقلری جهته، یکیکچریلکک حین تأسسندده اونک خاطره سیله تبرک اولوندینی، و صوگرا، بونک تاریخی بر واقعه شکیلده آغزلرده دولاشه رق نهایت تثبیت ایدیلدیکی آکلاشیلور؛ فقط هر نه اولورسه اولسون، یکیکچریلکک تأسسندده بکتاشیلقله « اخیلک » ک پک مهم دوللری اولدینی صراحة کوزه چاریمقده در. بکتاشیلق تدقیقاتی ایچون نظر دقته آانه جق دیگر بر نقطه ده، شیمدی یه قدر تماماً مصنع عد ایدیلن « ولایتنامه » نک هر حالده بر اساس تاریخی یه استناد ایتدیکی مسئله سیدر: قوتلی بر تنقید تاریخی یه معروض براقق صورتیله، اوندن بویوک استفاده لر ایدیله بیله جکینی « بکتاشیلق تاریخی » عنوانیله حاضرلادیغمز اثرده بالذات تجربه ایتدک.

بکتاشیلغک منشألرینی، داها دوغروسى آناطولوتاریخ دینیسی کبی مجهولینی و معضلیتی نسبتندده مهم و کنیش بر موضوعک ناصل بر اسیری مه تودولوژیکله تدقیقی لازم کلدیکی کوسترمک ایچون یازدیغم بو کوچوک مه موارد، نه حاجی بکتاشک حیاتی و اثری حقندده نه ده بکتاشیلغک داخلی و خارجی تکاملی حقندده فضله ایضاحاته کیریشمک ایسته م. صوک سوز اولارق، قیمتلی زمانکزی یوقدر فضله اشغاله مساعدده کزدن دولایی بالخاصه تشکر ایدر و اون ایکی ییللق متمادی بر حرب فلا کتدن یکی قورتولان مملکتتمک بوندن بویله بین الملل حرکات علمییه داها فعالانه اشتراک صورتیله تساند معنوی اقوامه خدمتی بر وظیفه عد ایتدیکنی ممثلی بولوندیغم استانبول دارالفنونى نامه هیئت محترمه کزه عرض ایله کسب شرف ایلرم.

کیریمی زاده محمد فراد

استانبول دارالفنونده « تورک ادبیاتی تاریخی » مدرس